

HASTA ZİYARETİ İLE İLGİLİ HADİSLER BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

Ali ÇOLAK (*)

Özet

Bu makalede, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hasta ziyareti ile ilgili hadisleri ele alınarak onun birlikte yaşama kültürüne katkısı incelenmiştir. Öncelikle Allah Rasûlü'nün yaşadığı dönemde Arap yarımadasının siyasi yapısına değinilmiştir. Hasta ziyareti için ayrı bir kelime kullanılarak ona dikkat çekildiği üzerinde durulduktan sonra Hz. Peygamber'in uygulamaları anlatılmıştır. Hasta ziyaretinin kişi ve toplum açısından önemine değinilmiş, dindeki yerine işaret edilmiş ve İslam âlimlerinin bu konudaki görüşleri aktarılmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'in yaşadığı toplumdaki herkesle ilişki içinde olduğu ve insânî problemlerde din ve millet ayırımı yapmadığı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, hasta ziyareti, toplumsal kaynaşma, birlikte yaşama.

A Study in the Context of Hadith About Visitation

Abstract

In this article, the contribution of the Prophet (pbuh) to "living together" is studied by examining the Hadith over visitation. First of all, the political situation during the period in which the Prophet (pbuh) lived is summarized. Upon using a different word for visitation, the implementation of the Prophet (pbuh) is mentioned, which covers the importance of visitation for people and society, the importance of visitation in religion and the opinions of Islamic Scholars on visitation. To add this, the Prophet's (pbuh) being in relationship with everyone in the society and his not making discrimination against anyone on behalf of society and religion is focused.

Key Words: The Prophet, visitation, social cohesion, living together.

*) Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.
(e-posta: alicolak@gumushane.edu.tr)

Giriş

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in doğup büyüdüğü Mekke, ayrılıkların öne çıktığı, savaşların, kavgaların ve üstünlük yarışlarının revaçta olduğu bir yerdi. Etrafında Bizans, Sâsânî, Habeşistan ve Mısır gibi büyük devletler olmasına rağmen, Arabistan yarımadasında istikrarlı bir devlet yoktu. O bölgede yaşayan insanlar, senenin neredeyse tamamını savaşarak geçiriyor, kabileler hâlinde yaşıyor ve teşkilatlı bir devlet çatısı altında olmaktan uzak duruyorlardı. Büyük devletler, Mekke ve çevresinin dağlık olması, bölgeye asker sevkinin zor olması, önemli bir zenginliğin olmaması gibi nedenlerle oraya ilgi göstermiyorlardı. Bu sebeple hicaz bölgesi, uzun süre kabilelerin hâkim olduğu, merkezî yönetim ve otoritenin olmadığı serbest bir coğrafya olarak kalmıştı. Sadece Mekke şehri içinde Kureyş kabilesine ait Hâşim, Ümeyye, Nevfel, Muttalib, Zühre, Abdüddâr, Esed, Teym, Mahzûm, Adiy ve Sehm olmak üzere on bir kabile vardı. Bunlar kendi içinde kenetlenmiş ve bağımsız yapılarıydı. İslam'ın doğuşundan önce Bizans İmparatorluğunun Mekke'de bir krallık kurma çalışması olmuştu ancak özgürlüğe düşkün ve merkezî yönetimden uzak olmaya özen gösteren Mekke halkı bunu reddetmişti (Sarıçam, 2003: 27-32).

Hz. Peygamber'in hicretten sonraki memleketi olan Medine de bundan farklı değildi. Burada Evs ve Hazreç isminde iki büyük kabile vardı. Bunların arasında, kardeş kavgası niteliğinde olan, Buâs harpleri meşhurdur. Yine Medîne'de yaşayan Yahudiler de Kaynuka, Benû Nadîr ve Benû Kurayza olmak üzere kabilelere bölünmüş ve bir biriyle mücadele içindeydiler (Hamidullah, 1974: I, 136 -138). Cahiliye toplumu olarak da adlandırılan bu dönemin insanları, küçük nedenlerden dolayı uzun süren savaşlar yapıyorlardı. Böyle bölünmüş ve ayrışmaya müsait olan kabileleri bir araya getirmek oldukça zordu. Toplumda huy hâline gelen ayrışma, hazımsızlık ve başkasının haklarını kabullenmeme gibi kötü alışkanlıkların sökülüp atılması için her fırsatın değerlendirilmesi gerekirdi.

Hz. Peygamber (s.a.s.) farklılıklara rağmen birlikte yaşamının mümkün olduğunu, Medine'ye hicretinden hemen sonra yapmış olduğu Medine vesikası ile göstermiştir. Bu anayasa metni, Mekke'den Medine'ye hicret eden Müslümanlar, Medinelî Müslümanlar ve orada yaşayan diğer unsurları içermektedir. Amaç dîni olduğu kadar aynı zamanda siyâsî bir topluluk oluşturmaktır. (Hamidullah, 1974: I, 149-153; Sarıçam, 2003: 142-145). Medine site devletinin anayasası olarak da bilinen bu sözleşme metnin on altıncı maddesinde; şayet Yahudiler, Müslümanların düşmanlarıyla birlik olmaz ve anlaşmaya sadık kalırlarsa, Müslümanlar tarafından dışlanmayacağı hatta yardım görecekları ifade edilmektedir (Hamidullah, 1974: I, 150). Bu madde, huzur bozucu ve güvenliği tehdit edici bir durum olmadığı sürece birlikte yaşanabileceğini belirtmektedir.

Hz. Peygamber(s.a.s.)'in, hak ve adalet duygusundan uzak bir toplumu dönüştürerek hak ve hukuka duyarlı bir toplum haline getirmesi, dikkatle incelenmeye değer bir konudur. Kabile hayatının kök saldı, bir araya gelmez sanılan bir toplumdan, İslam'ın yerleşmesiyle birlikte, çok sistemli, günümüz devletleri gibi anayasaya sahip, büyük ülkelerle boy ölçüşecek bir devlete sahip olan bir toplumun ortaya çıkması onun olağanüstü başarısını göstermektedir. İslam âlimleri, günümüze kadar gelen tarihi süreç içerisinde, böyle zor ancak köklü bir değişimin nasıl gerçekleştirildiği ile ilgili çalışmalar yaparak,

Hız. Peygamber'in üstün kabiliyetine ve onun risâletine dikkat çekmişlerdir. Bu değişim ve dönüşüm, yirmi üç yıl boyunca, vahiy destekli peygamber fetânetiyle öyle hassas işle-tilmiştir ki, her teferruatın onda önemli bir yeri olduğu anlaşılmalıdır. Şüphesiz bu ba-şarıda sayısız etkenler rol oynamıştır. İnsanları bir arada tutmak ve kaynaştırmak büyük olmanın ön şartlarından birisidir. Konumuz olan hasta ziyareti baktığımızda ilk etapta sıradan bir olay gibi görülmektedir. Ancak Hz. Peygamberin elinde bir anda toplumu kaynaştıran, insanın dünya ve âhiret mutluluğuna sebep olabilecek önemli ve etkili bir araç olmuştur. Küçük teferruat gibi görülen bir ziyaret, huzurlu toplumun temelinde kay-naştırmacı bir etken hâline gelmiştir.

Bu çalışmada, toplum hayatı için önemli gördüğümüz ve hadisin sosyal olaylarda-ki fonksiyonuna işaret eden, hasta ziyaretiyle ilgili hadisler ele alınacaktır. Bu konuyu araştırmaya teşvik eden husus, Allah Rasûlü'nün hasta ziyareti ile ilgili takınmış oldu-ğu tutumdur. Zira söz konusu hadisler, Müslümanların birbirleriyle ve toplumdaki diğer unsurlarla olan ilişkilerini düzenlemede önemli işaretler içermektedir. Hasta ziyareti ile ilgili hadislere geçmeden önce Hz. Peygamber'in hasta ziyareti için kullanmış olduğu tabirin anlamı üzerinde duracağız.

Iyâdetü'l-Merîd'in Anlamı

Hadislerde hasta ziyareti, عيادة المريض (iyâdetü'l-merîd) tabiriyle ifade edilmiştir. عيادة kelimesi عود kökünden türemiştir. العود bir şeyden ayrıldıktan sonra, (ister söz isterse cisimle ayrılma olsun) tekrar ona dönmektir. Kelime hasta ziyareti anlamında meş-hur olmuştur. (Râgıb el-İsfehânî, 1412: 593-594; el-Aynî, t.y.: XXI/213; Muhammed b. Ebi'l-Feth el-Bâlf el-Hanbelî Ebû Abdullah, 2003: 145) عيادة'nin aslı عوادة iken و harfî عى harfine dönüşerek عيادة şeklini almıştır. Bu kelime bir gün durup bir gün ziyaret etmek, (ez-Zemahşerî, t.y.: III, 46; el-Aynî, t.y.: XXI/213) bir işi yaptıktan sonra en az bir defa daha yapmak, bitirdiği bir işe tekrar dönmek ve âdet edinmek anlamlarına gelmek-tedir. (ez-Zebîdî, t.y.: VIII, 432-433.) Bu ifadenin İslam öncesi döneme ait kullanımına rastlayamadık. Ancak hadislerde hasta ziyareti söz konusu olduğunda Hz. Peygamber (s.a.s.) daima bu ifadeyi tercih etmiştir.

Kur'an'da عيادة kelimesi birçok defa kullanılmıştır. Bu ayetlerden bazıları kaydedi-lererek kelimenin anlamına ışık tutmaya çalışılacaktır.

(وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ)

“Hem yaratmayı ilkin yapan O dur. Sonra onu **çevirip yeniden yapacak olan da O'dur ki, bu O'na çok kolaydır. Göklerde ve yerde en yüksek şan ve şeref O'nun dur. O çok güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.**” (Rûm, 30/27).

(وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ) “Fakat (onların bu pişmanlıkları) önceden gizlemiş ol-dukları şeyin (kıyamet günü) açığa çıkması dolayısıyla. Eğer (dünyaya) geri gönderil-selerdi, men olundukları küfre **tekrar dönerlerdi**. Zira onlar, hiç şüphesiz yalancılardır.” (En'âm, 6/28).

(وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمِ اللَّهُ مِنْهُ) “... Fakat kim de bu suçu **tekrar** işlerse, Allah, ondan intikamını alır. Allah daima galiptir, intikam sahibidir.” (Mâide, 5/95).

(وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ) “... Buna göre kim Rabbinden bir öğüt gelir de (bu haramdan) vazgeçerse, geçmişi kendisine, işi Allah'a aittir. Kim de **tekrar** (bu harama) dönerse, işte bunlar cehennem ashabıdır. Cehennemde dâimdirler.” (Bakara, 2/275. Kelimenin geçtiği diğer ayetler için bkz: İsrâ, 17/8; Enfâl, 8/19; A'râf, 7/88, 89; Mü'minûn, 23/107)

Bu ayetlerde görüldüğü üzere Kur'an'da kelime; çevirip yeniden yapmak, tekrar işlemek, küfre ve harama tekrar dönmek, anlamında kullanılmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) de şu hadiste olduğu gibi hasta ziyaretini ifade etmek üzere bu kelimeyi tercih etmiştir.

عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: " أَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَمْعٍ، وَنَهَانَا عَنْ سَمْعٍ: أَمَرَنَا بِاتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ، وَعِيَادَةِ الْمَرِيضِ، وَإِجَابَةِ الدَّاعِي، وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ، وَإِتْرَارِ الْقَسَمِ، وَرَدِّ السَّلَامِ، وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ..."

“Berâ (r.a.) şöyle demiştir: Allah Rasûlü bize yedi şeyi emretti, yedi şeyden de men etti. Bize cenazeye katılmayı, **hasta ziyareti yapmayı**, davete icabet etmeyi, mazluma yardım etmeyi, yeminin gereğini yerine getirmeyi, selama karşılık vermeyi ve hapşırana yardım etmeyi, Allah sana merhamet etsin) demeyi emretti...” (el-Buhârî, 1992: Cenâiz, 2).

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hasta Ziyaretine Bakışı

Hasta ziyareti, toplumda kaynaşmayı sağlayan önemli faktörlerden birisidir. İnsanları dünya ve âhirette mutlu etmeyi hedefleyen Hz. Peygamber (s.a.s.) bu amaca katkı sağlayacak nitelikte olan hasta ziyareti için ayrıca değer vermiştir. Normal ziyaretler için (arkadaş ziyareti ve kabir ziyaretinde olduğu gibi) زار kökünden زيارة kelimesini kullanırken hasta ziyareti için tüm diğer ziyaretlerden farklı olduğuna dikkat çekerek العيادة kelimesini tercih etmiştir. Hz. Peygamber'in bu tutumunu bilen sahabe de aynı şekilde hasta ziyareti için bu kelimeyi kullanmıştır. Nitekim et-Tirmîzî'nin kaydettiği bir rivayette bu iki kelimenin farklı olduğu vurgulanmıştır.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ ثَوْبَرٍ هُوَ ابْنُ أَبِي فَاخِشَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: أَخَذَ عَلِيٌّ يَدِي، قَالَ: انْطَلِقْ بِنَا إِلَى الْحَسَنِ نَعُودُهُ، فَوَجَدْنَا عِنْدَهُ أَبَا مُوسَى، فَقَالَ عَلِيٌّ: أَعَالِدًا جِئْتَ يَا أَبَا مُوسَى أَمْ زَائِرًا؟ فَقَالَ: لَا بَلْ عَائِدًا

İbn Ebî Fâhita babasından aktardığına göre babası şöyle demiştir: Hz. Ali elimden tuttu ve bana; ‘Haydi beraber Hasan’ı hastalığından dolayı ziyaret edelim.’ dedi. Oraya vardığımızda Ebû Mûsâ'nın da orada olduğunu gördük. Hz. Ali ona; ‘Ey Ebâ Mûsâ! Hasta ziyareti (أَعَالِدًا) için mi geldin yoksa normal ziyaret (زَائِرًا) için mi?’ dedi. O da hasta ziyareti için geldiğini söyledi. (et-Tirmizî, 1992: Cenâiz, 2).

Bu rivayetten hasta ziyareti için Hz. Peygamber zamanında özel bir tabir kullanıldığı, İslam toplumunda hasta ziyaretinin ayrı bir yerinin olduğu, diğer ziyaretlere nazaran daha

çok önem verildiği anlaşılmaktadır. İnsan, doğası gereği kötü gününde kendisine yardım eden kimselere karşı yakınlık hisseder. Allah Rasûlü'nün insanı iyi tanıdığından dolayı bu durumu toplumda kaynaşmanın sağlanması için değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Cahiliye toplumu birleşme yerine ayrışmayı, barış yerine savaşı, sevgi ve yardımlaşma yerine düşmanlık ve fırsatçılığı tercih edince, bazı güzel hasletlerden uzak kalmışlardır. Hz. Peygamber (s.a.s.) onların yaratılışında olan bazı güzel hasletleri ortaya çıkartmak için fırsatları değerlendirmiştir. İşte hasta ziyareti bunlardan birisidir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) çok defa bu konuya temas ederek farklı zamanlarda değişik örneklerle hasta ziyaretinin önemini vurgulamıştır. Bunlardan bazılarını aşağıya kaydedeceğiz.

Ebû Hureyre (r.a.)'nin bildirdiğine göre Allah Rasûlü (s.a.s.) hasta olan bir mümini ziyaret etmeyi, müminin mümin üzerindeki haklarından biri olarak saymıştır. (el-Buhârî, 1992: Cenâiz, 2). Yine Hz. Peygamber (s.a.s.), hasta ziyareti yapan kişinin dönünceye kadar cennet bahçesinde olduğunu söyleyerek ziyaretin faziletine işaret etmiştir. (Müslim, 1992: Kitâbu'l-Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb, 13; et-Tirmizî, 1992: Cenâiz, 2).

Hz. peygamber (s.a.s.) zamanında hasta ziyareti diğer ziyaretlerden farklı görüldüğünü söylemiştik. Bunu ortaya koyan bir hadiste Hz. Ali (r.a.) Allah Rasûlü (s.a.s.)'nin şöyle duyduğunu aktarmıştır: “*Bir Müslüman başka bir Müslüman'ı hastalığından dolayı sabah ziyaret ederse, yetmiş bin melek akşam oluncaya kadar onun için dua eder. Şayet hasta ziyaretini akşam yaparsa yetmiş bin melek sabah oluncaya kadar onun için dua eder. Onun için cennette bir bahçe vardır.*” (et-Tirmizî, 1992: Cenâiz, 2; İbn Mâce, 1992: Cenâiz, 2; İbn Ebî Şeybe, 1409: II, 444).

Ebû Hureyre (r.a.) Allah Rasûlü (s.a.s.) şöyle buyurdu demiştir: “*Kim bir hastayı ziyaret ederse semadan bir melek; ‘Güzel ve hayırlı bir iş yaptın. Yürüyüşün güzel ve hayırlı oldu. Kendine cennetten bir köşk hazırladın.’ diye nida eder.*” (İbn Mâce, 1992: Cenâiz, 2).

“Nasılsın Ey Allahın Rasûlü?” diye soran bir kişiye Hz. Peygamber (s.a.s.); “*Bugün oruç tutmayan ve bir hastayı ziyaret etmeyen kişiden daha iyiyim.*” demiştir. Adam; ‘Hasta ziyaret etmek nasıl bir şeydir?’ diye sorunca, Allah Rasûlü, “*Oruç gibidir.*” diye cevap vermiştir. (Abdurrezzâk, 1403: III, 593). Burada hasta ziyaretinin oruca benzetilmesi sevap yönünden oruç kadar önemli olduğunu vurgulamak içindir. Hadislerde oruçlu kişinin sevabını kimsenin belirleyemeyeceği, onu sadece Allah'ın takdir edeceği bildirilmektedir. (el-Buhârî, 1992: Savm, 2). Öyleyse hasta ziyareti yapanın sevabı ancak Allah tarafından bilinebilecek kadar çoktur. Toplumunu kaynaştırmaya ve birlikte yaşatmaya yönelik olan bu davranış aynı zamanda âhiret hayatı için de kurtuluş vesilesi olabilecek niteliktedir. Nitekim Katâde (r.a.)'nin naklettiği bir hadiste Nebi (s.a.s.); “*Hastayı ziyaret edin, cenazelere katılın, çünkü onlar âhireti hatırlatır*” (Abdurrezzâk, 1403: III, 592). buyurmuştur.

Ebû Hureyre (r.a.)'nin bildirdiğine göre Allah Rasûlü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Allah (c.c.) kıyamet günü, ‘Ey Âdemoğlu! Hasta oldum da beni ziyaret etmedin.’ der. O da, ‘Ey Rabbim! Ben sana nasıl hasta ziyaretinde bulunayım? Sen ki, âlemlerin Rabbisin.’ (Yüce Allah) şöyle der: ‘Bilmiyor musun falan kulum hasta oldu sen onu ziyaret etmedin. Şayet onu ziyaret etseydin, beni onun yanında bulurdun.’ ‘Ey Âdemoğlu! Senden yiyecek*

istedim bana yiyecek vermedin.’ der. O derki, ‘Ey Rabbim! Ben sana nasıl yedireyim? Sen âlemlerin Rabbisin.’ Allah (c.c.), ‘Benim falan kulum senden yiyecek istedi, sen ona yedirmediyini bilmiyor musun? Şayet sen ona yedirseydin, bunu benim yanımda bulurdun?’ ‘Ey Âdemoğlu! Senden su istedim, bana su vermedin.’ der. O (insan), ‘Ey Rabbim! Ben sana nasıl su vereyim? Sen Âlemlerin Rabbisin.’ der. Yüce Allah, ‘Falan kulum senden su istedi. Sen onu sulamadın. Şayet sen onu sulaysaydın, bunu benim yanımda bulmaz mıydın?’ der.” (Müslim, 1972: Kitâbu’l-Birr ve’s-Sıla ve’l-Âdâb, 13).

Yüce Allah’ın hasta olmayacağı, yemeyeceği, içmeyeceği bilinen bir husustur. Ancak Allah (c.c.) hasta ziyaretinin kendi katındaki değerini etkili bir şekilde insanlara bildirmiştir. Ayrıca bu hadis-i kutsîde hasta ziyaretinin karşılığının Allah katında bulunacağı da belirtilmiştir. (Bu konuda geniş bilgi için bkz. en-Nevevî, 1392: XVI, 124-126; Zayıf olduğu belirtilen bir rivayette hasta ziyareti ile cenazeye katılmak karşılaştırılmış, hasta ziyaretinin daha faziletli olduğu vurgulanmıştır. İnsanların genel kanaatlerini ve toplumun hissiyatını yansıtmaları açısından zayıf da olsa bu rivayet önemlidir. İnsanlar bazen sevdikleri şeyleri toplumda yerleştirmek ve Hz. Peygamber’in otoritesinden faydalanmak için, bazen de sevmediği bir şeyi toplumdaki diğerlerinden almak için hadis uydurmuştur. Kandemir, 1991: 56-61).

Hz. Peygamber (s.a.s.) risâleti döneminde, görevi gereği, toplumu ilgilendiren her konuyla ilgilenmiş ve onların problemlerini çözerek kıyamete kadar onlar için rehber olabilecek prensipler ortaya koymuştur. Günlük hayatta karşılaştığı olaylara ya sözlü olarak müdahale etmiş, ya da sessiz kalmak suretiyle onaylamıştır. Yukarıda kaydettiğimiz hadisler onun sözlü olan müdahalelerini göstermektedir. Ancak Allah Rasûlü (s.a.s.) yaşantısıyla da defalarca hasta ziyareti uygulamasını göstermiştir. İnsanın olduğu yerde hastalığın olmaması düşünülemeyeceğinden, Hz. Peygamber’in böyle bir duruma ilgisiz kalması da düşünülemezdi. Nitekim hadislere bakıldığında onun sözlü, fiilî ve takrîfî sünnetini yansıtan birçok örneklere rastlamak mümkündür. Bu örneklerdeki onun tutumu, ümmetine yol gösteren prensipler içermektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) ashabını çeşitli hastalıklar nedeniyle ziyaret etmiş, Müslümanlar da onun yolunu takip etmiştir. Ancak hastalığı bulaşıcı olup da karantinaya alınan kişilerin ziyaret edilmesi, ziyaret edeni tehlikeye atacağından dolayı doğru görülmemiştir. Nitekim Yüce Allah Kur’an’da, “Kendi kendinizi tehlikeye atmayın.” (Bakara, 2/195) buyurarak insanın bilerek tehlikeli şeyleri yapmasını yasaklamıştır. Bulaşıcı hastalık da insan için bir tehlikedir. Nitekim Hz. Ömer (r.a.), salgın hastalık olan yere girmekten imtina etmiştir. Ebû Ubeyde (r.a.) “Allah’ın kaderinden mi kaçıyorsun?” diye sorduğunda Hz. Ömer ona, “Allah’ın kaderinden yine onun kaderine kaçıyorum.” diye cevap vermiştir (İbn Sa’d, t.y.: III, 283). Bu davranış, salgın hastalığa karşı, kendini tehlikeye atmamak için alınmış bir tedbirdir. Bulaşıcı hastalık dışında, diş ağrısı, göz iltihabı ve çıban gibi bazı hastalıklardan dolayı ziyaret edilmeyeceğine dair rivayet mevcut olsa da zayıf olduğundan üzerinde durulmaya ihtiyaç duyulmamıştır. (el-Beyhakî, 2003: II, 415). Bulaşıcı ve ziyaret edildiğinde hastanın zarar göreceği bir hastalık dışında her türlü hastalık nedeniyle ziyaret yapılabilir. Hz. Peygamber (s.a.s.)’in Câbir (r.a.)’i hastalandığında yaya

olarak ziyaret etmesi, (Ebu Dâvud, 1992: Cenâiz, 2; el-Hâkim, 1990, I, 491) Zeyd b. Erkam (r.a.)'ı göz rahatsızlığından dolayı (Ebu Dâvud, 1992: Cenâiz, 5; el-Hâkim, 1990: I, 492) ve ateşli bir hastalık sebebiyle ziyaret etmesi bunlardan bazılarıdır. (el-Hâkim, 1990: I, 492).

İslam Âlimlerinin Hasta Ziyaretine Bakışı

İslâm âlimleri tarafından hasta ziyaretinin; hastaya, ziyaret edene, hasta yakınına ve umuma yönelik olmak üzere dört çeşit faydası olduğu belirtilmiştir. Aynı şekilde canlıya gösterilen ilginin canlı olmayanlara gösterilen ilgiden daha faziletli olduğuna dikkat çekilmiştir. (el-Münâvî, 1356: IV, 368).

İtikafa giren bir kimsenin, normal durumlarda sadece insânî ihtiyaç için dışarı çıkması mümkün iken, İslam âlimleri hasta ziyareti için çıkıp çıkamayacağını tartışmış ve farklı görüşler ileri sürmüştür. Sahabe ve bazı âlimler itikaf edenin hasta ziyareti için dışarı çıkabileceğini söylerken, Ahmed b. Hanbel, İmam Mâlik ve eş-Şâfiî “Eğer şart koşmamışsa itikaftan çıkamaz.” demişlerdir. (et-Tirmizî, 1992: Savm, 80 ve açıklaması). İmam Mâlik, “İtikaf yapan eğer bir şey için çıkabilseydi, önce hasta ziyareti için çıkması gerekirdi.” diyerek konunun önemine ve faziletine vurgu yapmıştır. Yukarıda kaydedildiği üzere Hz. Peygamber (s.a.s.), hasta ziyaretini diğer ziyaretlerden ayrı tutmuş, sâlih ameller içinde de öne çıkartarak faziletini vurgulamıştı. Aynı şekilde sahabe ve İslam âlimleri de hasta ziyareti için ayrı bir önem atfetmiştir. İtikaftaki bir insanın bu ibadetini keserek hasta olan bir kişiyi ziyaret etmesi, hasta ziyaretinin de bir ibadet gibi algılandığını göstermektedir.

Hz. Peygamber'in Yaptığı Hasta Ziyaretleri

Hz. Peygamber çevresindeki insanların ilgiye en muhtaç oldukları zamanlarda yalnız bırakmayarak onların kalplerini kazanmanın yollarını araştırmıştır. Bu davranışıyla ümmetine yol göstermiş ve âdetta eğer insanların kalbini kazanmak istiyorsanız onları kötü günlerinde yalnız bırakmayın demek istemiştir.

Allah Rasûlü (s.a.s.), Abdullah b. Sâbit (r.a.) hastalandığında onu ziyaret etmiştir. Ziyareti esnasında ona seslenmiş, o cevap veremeyince, hastalığının ağırlaştığını anlamış ve “*Onu rahat bırakın, vefat edince de abartılı olarak ağlamayın.*” demiştir. (eş-Şâfiî, 1400: I, 362).

Aişe binti Sa'd (r.a.) babasının şöyle dediğini aktarmıştır: “*Mekke'de rahatsızlandım. Nebi (s.a.s.) beni ziyaret için geldi. Elini alınma koydu. Göğsüme ve karnıma dokundu ve sonra şöyle dedi: 'Allah'ım Sa'd'a şifa ver. Ona hicretini tamamlat.'*” (Ebû Dâvud, 1992: Cenâiz, 7).

Hz. Peygamber (s.a.s.) çevresinde hasta olan kişileri bir defa ziyaret etmekle yetinmemiş, iyileşinceye kadar sorup durumunu takip etmiştir. Zaten hasta ziyareti için kullanılan kelime de yapılan bir şeyi tekrar yapmak anlamına gelmektedir. Abdullah b. Ömer (r.a.) diyor ki: “*Biz Allah Rasûlü ile birlikte oturuyorduk. Ensâr'dan bir adam gelerek selam verdi. Sonra Ensârî geri dönünce Rasûlullah (s.a.s.) 'Ey Ensâr kardeş! Kardeşim Sa'd b. Ubâde nasıl oldu?' diye sordu. O da 'İyidir.' dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.s.);*

‘Sizden onu kim ziyaret etmek ister?’ diye sordu. Sonra ziyaret etmek için ayağa kalktı, biz de onunla birlikte kalktık. Biz o esnada on kişiden fazlaydık.” (Müslim, 1992: Cenâiz, 7). Bu hadis Hz. Peygamber’in daha önce Sa’d b. Ubâde’yi ziyaret ettiğini, hastalığından haberdar olduğunu ve onun durumunu takip ettiğini göstermektedir.

Hiz. Peygamber (s.a.s.)’in ashabına yaptığı hasta ziyaretiyle ilgili birçok örnek vermek mümkündür. Konuyu uzatmamak için bu kadarıyla yetinilecektir. Zaten bu durum çok doğaldır. Ancak onun gayr-i müslimleri ziyareti, hasta ziyaretine evrensel bir açıdan yaklaştığını göstermesi sebebiyle daha dikkat çekicidir. Şimdi o konudaki birkaç örnek aktararak Hiz. Peygamber’in bu husustaki tutumuna işaret edilecektir.

Hiz. Peygamber’in Gayr-i Müslimlere Hasta Ziyareti

Hiz. Peygamber (s.a.s.) döneminde Mekke ve Medine’de müminlerle birlikte, farklı din ve milletlere mensup, İslam’a inanmayan insanlar da yaşamaktaydı. Böyle bir toplumda yaşayan Allah Rasûlü (s.a.s.) çevresindeki insanların sevinç ve üzüntülerini paylaşmış ve onlara karşı insânî görevlerini yaparak ümmetine yol göstermiştir. Ashabından hasta olanları ziyaret ettiği gibi gayr-i müslimleri de hasta olduklarında ziyaret etmiş, onların ve yakın akrabalarının gönüllerini kazanmaya çalışmıştır. Bunun sayısız örneklerini hadis kitaplarında görmek mümkündür.

Meşhur münafık Abdullah b. Übey vefat ettiği hastalığa yakalandığında, Allah Rasûlü (s.a.s.) onu ziyarete gitmiştir. Durumunu görünce ölümcül olduğunu anlamış ve ona “Seni Yahudî sevgisinden men etmiştim.” demiştir. O öldüğünde (Müslüman olan) oğlu Hiz. Peygambere (s.a.s.) gelerek, “Ey Allâh’ın Rasûlü! Abdullah b. Übey öldü. Bana gömleğini ver de onu senin gömleğin ile kefenleyeyim.” demiş, Allah Rasûlü (s.a.s.) de gömleğini çıkartarak ona vermiştir. (Ebû Dâvud, 1992: Cenâiz, 1; el-Hâkim, 1990: I, 491). Bu ziyaret onun için bir fayda sağlamamış görünse de Müslüman olan oğlu için çok büyük anlam ifade ettiği bir hakikattir. Hiz. Peygamber (s.a.s.) de oğlunun hatırına onu ziyaret etmiş ve gömleğini onun için vermiştir.

Enes (r.a.)’in bildirdiğine göre Yahudilerden bir çocuk hasta olmuştu. Bu çocuk bazen Hiz. Peygamber’e hizmet ederdi. Vefa insanı olan Allah Rasûlü (s.a.s.) onu ziyarete gitmiş ve başucuna oturarak Müslüman olmasını önermişti. Çocuk yanında duran babasına bakmış, babası da ona, “Ebu’l-Kâsım’a (Allah Rasûlü) itaat et.” demişti. Çocuk, babasının bu sözü üzerine Müslüman olmuştur. Buna şahit olan Nebî (s.a.s.) “Benimle onu ateşten koruyan Allah’a hamdolsun.” diyerek oradan ayrılmıştır. (el-Buhârî, 1998: I, 185; Ebu Dâvud, 1992: Cenâiz, 2; İbn Ebî Şeybe, 1409: III, 40; el-Hâkim, 1990: I, 516).

Hiz. Peygamber’in sünnetine şahit olan ve onun hayatını en iyi bilen sahabe de aynı şekilde davranarak, komşusu olan gayr-i müslimlerle ilişkilerini sürdürmüş, onları hastalandıklarında ziyaret etmiştir. Ebû Derda (r.a.)’ın Yahudi komşusuna hasta ziyaretinde bulunması hadis kaynaklarımızdaki örneklerden sadece birisidir. (İbn Ebî Şeybe, 1409: III/40). İslam âlimleri bu konudaki rivayetleri göz önüne alarak kitaplarında *في عيادة اليهود و النصارى* gibi bölümler açarak bu rivayetleri burada toplamışlardır. (İbn Ebî Şeybe, 1409: III, 40).

Yukarıdaki hadislerden anlaşılacağı üzere Allâh Rasûlü (s.a.s.) yaşadığı toplumdaki insanlarla ilişkileri canlı tutmuş ve ihtiyaç olduğunda onları ziyaret ederek destek olmuştur. Hasta ziyaretinde kişilerin dînî inanç ya da milletlerini göz önüne almadan onları bir insan olarak değerlendirip toplumda kaynaşmayı sağlamış, sonraki nesillere de huzurlu toplumun yolunu gösteren evrensel bir davranış öğretmiştir. Öyleyse her konuda örnek alınan Allah Rasûlü (s.a.s.) hasta ziyaretinde de örnek alınmalı ve çevredeki insanlar, özellikle komşular, kimliklerine bakılmadan, hastalık anlarında ziyaret edilmelidir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.)’den bu mesajı alan İslam âlimleri hastalığı insanî bir durum olarak görmüş, yakın - uzak, tanıdık ya da yabancı, Müslüman ya da gayr-i müslim olmalarına bakmaksızın hasta ziyaretinin sünnet olduğunda icma etmişlerdir. (el-Münâvî, 1356: II, 532; eş-Şevkânî, 1993: IV, 22).

Hasta Ziyaretinin Dindeki Yeri

Hadislere bakıldığında Hz. Peygamber (s.a.s.) hasta ziyaretiyle ilgili bazen emredici bazen de faziletini anlatarak teşvik edici ifadeler kullanmıştır. Berâ b. Âzib (r.a.) Allah Rasûlü (s.a.s.)’in yedi şeyi emrettiğini yedi şeyden de men ettiğini bildirmiştir. Emrettiği yedi şeyden birisi hasta ziyaretinde bulunmaktır. (Müslim, 1992: Libas ve’z-Zinet, 2; el-Beyhakî, 2003: XI, 400-401). Yine Ebû Hureyre (r.a.)’nin bildirdiğine göre Nebî (s.a.s.): *Beş şey vardır ki, Müslümanın kardeşi için bunları yapması gerekir. Bunlar: selamını almak, hapşırınca بَرَحْمَكَ اللهُ (Allah sana merhamet eylesin.) demek, hasta olunca ziyaret etmek, cenazesine katılmak ve davetine icabet etmektir.*” demiştir. (Müslim, 1992: Selam, 3; Ebû Dâvud, 1992: Edeb, 90).

Ebû Hureyre (r.a.)’nin rivayet ettiği bir hadiste Allâh Rasûlü (s.a.s.) “*Üç şey vardır ki Müslüman’a bunlar gerekir; hasta ziyareti, cenazeye katılmak, hapşırınca بَرَحْمَكَ اللهُ demek.*” demiştir. (Ahmed b. Hanbel, 1995: VIII, 384; el-Buhârî, 1998: I, 267; Benzer rivayetler için bkz. İbn Ebî Şeybe, 1409: II, 445; İbn Hibbân, 1993: I, 475).

Bu emredici hadisleri dikkate alan sahabe ve İslam âlimleri hasta ziyaretinin dindeki yeriyle ilgili görüşler ortaya koymuşlardır. İbn Abbas (r.a.) hasta ziyaretinin bir defa yapılmasının sünnet, birden fazla yapılmasının ise nâfile olduğunu söylemiştir. (et-Taberânî, 1994: XI, 258; İbn Ebi’-d-Dünyâ, 1991: I, 80, 167). el-Münâvî hasta bir Müslümanı ziyaret etmenin sünnet-i müekkede olduğunu söylemiştir. Zâhirîler ise bir defa dahi olsa, hadislerdeki emir gereği, hastayı ziyaret etmeyi vacip kabul etmiştir. (el-Münâvî, 1356: I, 402). Buhârî hastalarla ilgili ayrı bir bölüm açmış ve orada hasta ziyaretinin vacip olduğuna hükmetmiştir. Bunu *باب وجوب عيادة المريض* şeklinde başlık atmasından anlamaktayız. (el-Buhârî, 1992: Mardâ, 4). İbn Battâl hasta ziyaretinin, açları doyurmak gibi, farz-ı kifâye olduğunu söyleyerek, bazılarının yapmasıyla diğerlerinin üzerinden sorumluluğun düşeceğini belirtmiştir. Bazı âlimler hasta ziyaretinin mendub olduğu görüşündedir. eş-Şâfî ise hasta ziyaretinin sünnet olduğu, komşusu kâfir bile olsa onu ziyaret etmenin bu sünnete dahil olduğu görüşündedir. (el-Aynî, t.y.: XIV, 294; İbn Hacer, 1379: X, 112-113; eş-Şevkânî, 1993: IV, 22).

İslam âlimlerinin konuyla ilgili verdiği hükümlere bakıldığı zaman onun farz olduğundan mendup olduğuna kadar farklı değerlendirmeler görülmektedir. Ancak bunların hepsinin ortak noktası, hasta ziyaretinin din açısından sevaba vesile olan güzel bir davranış olduğudur.

Hadislere Göre Hasta Ziyareti Âdâbı

Hasta ziyareti Hz. Peygamber (s.a.s.)'in emrettiği ya da tavsiye ettiği bir görev olduğu için aynı zamanda Müslümanlar arasında dini bir vazife olarak görülmüştür. Bu sebeple usulüne uygun olması önemlidir. Usulüne uygun yapılmayan ziyaret, hasta ile olan ilişkileri düzelmek yerine bozabilir. Hastaya destek olmak yerine onu sıkıntıya sokarak daha da kötü olmasını sağlayabilir. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.s.) hasta ziyaretinin nasıl olması gerektiği ile ilgili uygulamalar göstermiştir. Bu uygulamalarda şu hususların öne çıktığı görülmektedir:

1. Ziyaret esnasında, eğer gerekmiyorsa, hasta yanında uzun zaman oturarak hasta ve yakınlarını rahatsız edilmemelidir. Çünkü hasta ziyaretinin makbulü kısa olanıdır. (Abdurrezzâk, 1403: III, 594). İslam âlimleri hasta ziyaretini kısa tutmanın sünnet olduğu görüşündedirler. (İbn Hacer, 1379: X, 112).

2. Hasta ziyareti bir defa yapıp bırakılmamalıdır. Hasta olan akraba ya da tanıdığın durumu devamlı sorulmalı, iyileşinceye kadar sık sık ziyaret edilmelidir. (Müslim, 1992: Cenâiz, 7). Hasta ziyareti için kullanılan iyâdetü'l-merîd ifadesi zaten bunu işaret etmektedir.

3. Hastanın yanında güzel şeylerden bahsederek ona moral verilmeli, hastalığının ağır olduğu, durumunun kötü görüldüğü gibi olumsuz şeyler konuşulmamalıdır. Günümüzde hastanın iyileşme sürecinde moralin önemli bir yerinin olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Morali yüksek olan hastanın vücut direnci daha iyi olacağından, hastalıkla daha kolay mücadele edecektir. Bu da iyileşme şansını artıracak ve iyileşme süresini kısaltacaktır. Allah Rasûlü (s.a.s.) asırlar önce bu hususa dikkat çekerek, hastanın yanında moral verici şeylerden bahsetmenin gereğini belirtmiştir. Ebû Said el-Hudrî (r.a.)'nin bildirdiğine göre Allah Rasûlü (s.a.s.) “*Hastanın yanına girdiğiniz zaman ömrünün uzunluğu (hastalığından iyileşeceği) hususunda onu ümitlendirip kederini dağıttınız. Bu ümit (ecelden) bir şeyi geri çevirmez ancak hastaya moral verir.*” demiştir. (İbn Mâce, 1992: Cenâiz, 1). Ümmü Seleme (r.a.)'nin bildirdiğine göre Allah Rasûlü (s.a.s.) “*Hastanın yanına vardığımızda iyi ve hayırlı şeyler söyleyin. Çünkü melekler dediklerinize âmin derler.*” (Müslim, 1992: Cenâiz, 3; en-Nesâî, 1992: Cenâiz, 3; İbn Mâce, 1992: Cenâiz, 4) buyurarak bu hususa işaret etmiştir. İslam âlimleri hastanın yanında konuşulacak şeylerle ilgili kitaplarında ayrı bölümler oluşturarak konuya dikkat çekmek istemişlerdir. Bu konu başlıklarından bazıları şunlardır:

- el-Buhârî, *Sahih*: باب ما يقال للمريض وما يجب (el-Buhârî, 1992: Mardâ, 14).
- Müslim, *Sahih*: باب ما يُقَالُ عِنْدَ الْمَرِيضِ وَالْمَيِّتِ (Müslim, 1992: Cenâiz, 3).
- Ebû Dâvud, *Sünen*: باب الدُّعَاءِ لِلْمَرِيضِ بِالشِّفَاءِ عِنْدَ الْعِيَادَةِ. (Ebû Dâvud, 1992: Cenâiz, 7).

- İbn Mâce, *Sünen*: باب ما جاء فيما يقال عند المريض إذا حضر (İbn Mâce, 1992: Cenâiz, 4)

4. Hastaya sevdiği şeylerden hediyeler götürülmelidir. Hastaya ihtiyacı ya da canının çektiği bir şey olup olmadığı sorulmalıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.), ashabından hasta olan birisini ziyarete gitmiş ve ona canının ne istediğini sormuştur. Hasta olan kişi buğday ekmeği isteyince, Allah Rasûlü (s.a.s.) yanındakilere; “*Kimin yanında buğday ekmeği varsa getirsin.*” demiş ve “*Hastalarımızın canının çektiği şeyleri onlara yediriniz.*” buyurmuştur. (İbn Mâce, 1992: Cenâiz, 1). Bu hadis tıp açısından araştırılması gereken önemli bir durum ifade etmektedir. Şayet vücudun ihtiyacı olduğu için insanın canı bir yiyeceği çekiyorsa, o zaman Hz. Peygamber (s.a.s.) tedavi hususunda önemli bir konuya işaret etmiş demektir. Hamile bayanların aşermesi, bu konuya güzel bir örnektir. Biz bu konunun araştırılmasını tıp alanındaki bilim adamlarına havale ediyoruz.

5. İslâm inancında hayrın ve şerrin Allah’tan geldiğine inanılır. Bu sebeple, hasta ziyaretine gidildiğinde Allah’tan şifa dileği içeren dualar yapılmalıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu durumlarda çeşitli dualar yaparak Müslümanlara yol göstermiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:

Hz. Âişe (r.a.)’nin bildirdiğine göre Allah Rasûlü (s.a.s.) bir hastayı ziyaret ettiğinde ya da hasta olan birisi yanına geldiğinde لا أذهب البأس رب الناس اشف وأنت الشافي لا شفاء إلا شفاؤك شفاء لا يغادر سقما (*Ey insanların Rabbi! Şifa ver, bu musibeti gider. Şifa veren ancak sensin. Senden başka şifa verecek yoktur. Öyle bir şifa ver ki o musibetten geriye eser kalmasın.*) şeklinde dua ederdi. (el-Buhârî, 1992: Mardâ, 20; Benzer dualar için ayrıca bkz: et-Tirmizî, 1992: Cenâiz, 4; İbn Ebi’-d-Dünyâ, 1991: I, 90).

İbn Abbas (r.a.) Nebî (s.a.s.)’in bir hastayı ziyaret ettiği zaman onun başucuna oturarak yedi defa رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ، رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيكَ (Azîm olan, büyük arşın Rabbinden sana şifa vermesini istiyorum.) dediğini nakletmiş ve şayet hastanın eceli gelmemişse ağrısından iyileştiğini ilave etmiştir. (el-Buhârî, 1998: I, 227).

Ebû Said (r.a.)’in bildirdiğine göre: “*Cibril (a.s.) Nebî (s.a.s.)’e geldi ve şöyle dedi: ‘Yâ Muhammed! Hasta mı oldun?’ Allah Rasûlü (s.a.s.), ‘Evet.’ dedi. Bunun üzerine Cibril (a.s.) şöyle dua etti:*

بِسْمِ اللَّهِ أَزْقِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ اللَّهُ يَشْفِيكَ بِاسْمِ اللَّهِ أَزْقِيكَ

“*Sana eziyet veren her şeyden, her kıskanç nefis ve gözden dolayı sana Allah’ın adıyla şifa diliyorum. Allah sana şifa versin. Allah’ın adıyla sana şifa niyaz ediyorum.*” (Müslim, 1992: Selam, 16; et-Tirmizî, 1992: Cenâiz, 4).

Bu hadislerden anlaşıldığına göre hasta ziyaretine gidildiğinde onun için Allah’tan şifa dilemek ve dua etmek Hz. Peygamber (s.a.s.)’in sünnetindedir.

6. Hastalık hâli insanın acizliğini fark ettiği ve çaresizlik içerisinde Allah’a yöneldiği bir durumdur. Bu sebeple hasta olan kişinin duası daha içten ve samimidir. Hz. peygamber (s.a.s.) hasta ziyaretine gidildiği zaman hastanın duasının alınmasını tavsiye etmiştir. Senedinde inkita olan bir rivayette Hz. Ömer (r.a.) Nebî (s.a.s.)’in kendisine “*Bir hasta-*

nın yanına girdiğin zaman ondan senin için dua etmesini iste. Onun duası meleklerinki gibidir.” dediğini söylemiştir. Bu rivayetin isnadı sahih, ricali sikadır. Ancak sened muntakıdır. Rivayet zincirindeki Meymun Hz. Ömer’e ulaşmamıştır. İkisi arasında kopukluk vardır. (İbn Mâce, 1992: Cenâiz, 1).

7. Hz. Peygamber (s.a.s.) hasta ziyareti için bazen özel mekânlar ayarlamış, gölgelikler kurdurmuştur. Hz. Âişe (r.a.)’nin bildirdiğine göre Sa’d b. Muâz Hendek Savaşı günü bir adam tarafından kolundaki can damarından yaralanınca Allah Rasûlü (s.a.s.) yakınları onu rahat ziyaret edebilsin diye mescitte bir hayma (gölgelik) kurdurmuştur. (Ebû Dâvud, 1992: Cenâiz, 4). Bu uygulama hasta ziyaretinin daha sistemli ve ciddi yapılması gereğine temel teşkil etmektedir.

8. Hasta ziyareti hastaya ve ziyaret eden kişiye zarar vermemelidir. Ziyaret edildiğinde mikrop kapması ya da sağlığının tehlikeye girmesi söz konusu ise böyle bir ziyaretten uzak durulmalıdır. Aynı şekilde hastalığın ziyaret edene bulaşma tehlikesi varsa ziyaret eden kişi kendisini tehlikeye atmış olacaktır. İslam dini ne başkasına zarar vermeye ne de başkasından zarar görmeye müsaade eder. Hz. Ömer’in Şam’a gittiğinde orada salgın hastalık olduğunu duyup geri dönmesi buna güzel bir örnektir. (İbn Sa’d, t.y.: III, 283).

9. Hadislerde hasta ziyareti için belli bir vakit belirtilmemiştir. Hasta ve ziyaret eden kimse için en uygun vakitte ziyaret gerçekleştirilebilir. Akşam ve sabah ziyaret etmenin faziletine dair Hz. Ali (r.a.)’den mevkuf olarak gelen bir rivayette, günün iki kısmı ifade edilerek akşam ve sabah her zaman hasta ziyareti yapılabileceği belirtilmiştir. (Ebû Dâvud, 1992: Cenâiz, 3; Abdurrezzâk, 1403: III, 594). Hadis şârihleri buradaki akşam ve sabah kelimelerinden kastın ne olduğu konusunda farklı yorumlar getirmiştir. Bu yorumlardan birinde; sabah kelimesinden kastın, gün doğumundan batımına kadar, akşamdan kastın da gün batımından gün doğumuna kadar olduğu belirtilirken, diğerinde sabah; gece yarısından gündüz ortasına, akşam da, gündüz ortasından gece yarısına kadar olan süre olarak ifade edilmiştir. Hangisi doğru olursa olsun aslında ziyaret eden ve edilen açısından mümkün ve uygun olan her vakitte hasta ziyareti yapılabileceği anlaşılmaktadır. (el-Mubârekfûrî, t.y.: IV, 38; ayrıca bkz.: Hatiboğlu, 1992: IV, 265-266).

Bazı İslam âlimleri, kışın akşam, yazın ise gündüz ziyaret etmenin daha uygun olacağı gibi çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdir. (Bkz. el-Aynî, t.y.: XXI, 212; XXII, 547; İbn Hacer, 1379: XVI, 139; el-Münâvî, 1356: IV, 297). Buhârî *el-Edebü’l-Müfred* isimli eserinde hasta ziyaretinin akşam yapılmasının daha iyi olacağını belirtmiştir. Zaten kitabında ilgili bölüme باب العيادة جوف الليل ismini vermiştir. (el-Buhârî, 1998: I, 252).

Hasta olan kimseyi, eğer fırsat varsa, hastalığının ilk zamanında ziyaret etmek, aradaki dostluğun pekişmesi açısından önemlidir. Ancak ilk günlerde ziyaret edememişse daha sonra ziyaret etmesinde bir engel yoktur. Hasta ziyaretinin ne zaman yapılacağına dair bir sınırlama olmadığı gibi ne sıklıkta yapılacağına dair de bir sınırlama yoktur.

İbn Mâce’nin Hişam b. Ammâr > Mesleme b. Ali >İbn Cüreyc >Humejd et-Tavîl > Enes b. Mâlik senediyle kaydettiği rivayette “*Nebi (s.a.s.) hastayı üç gün sonra ziyaret ederdi.*” (İbn Mâce, 1992: Cenâiz, 1) denilmektedir. Ancak bu rivayetin senedinde bulunan Mesleme b. Ali metrûkü’l-hadîstir ve teferrüd etmiştir. Ebû Hâtim bu rivayetin bâtil,

el-Elbânî de uydurma olduğunu ifade etmiştir. (İbn Mâce, 1992: Cenâiz, 1'in açıklaması, el-Aynî, t.y.: XXI, 213; XXII, 547; İbn Hacer, 1379: X, 112, XVI, 139). İslam âlimlerinin bu konuda sınırlama yapmamaları ve hadislerde de sağlam bir delil olmaması sebebiyle üç gün sonra ziyaret etme gibi bir durum da söz konusu değildir. Hasta ziyaretinin amacı insanların bir birine destek olarak moral vermesi, samimiyet ve dostluğun artırılması, toplumsal barış ve huzura katkı sağlama, hasta ve hasta yakınına maddi - manevi destek olmaktır. Bunun için her fırsat değerlendirilmeli, hem hastanın hem de hasta yakınlarının gönülleri kazanılmaya çalışılmalıdır. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.s.) her fırsatı değerlendirerek etrafında gözü ağrıyan, ateşi yükselen, ölümcül hastalığa yakalanan Müslüman ya da gayr-i müslim ayrımı yapmadan, herkesi ziyaret etmiş ve mutlu ve huzurlu bir topluma giden yollardan birisini insanlara göstermiştir.

Hadislerde ziyaret eden açısından usuller olduğu gibi, ziyaret edilen hasta açısından da önemli uyarılar ve tavsiyeler vardır. İslam inancına göre hayır ve şer Allah'tan gelmektedir. Bu sebeple hastalık ve belalar karşısında sabırlı olmak Allaha isyan içeren söz ve davranışlardan kaçınmak gerekir. Yüce Allah Kuran'da, *“Ey Muhammed! Bizim adımıza de ki, Ey iman eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlar için (âhirette) bir iyilik vardır. Allah'ın arzı geniştir. Sabredenlere mükâfatları elbette hesapsız olarak verilir.”* (Zümer, 39/10) buyurarak sabırlı olmayı tavsiye etmiştir.

Müslümanlar hastalığı da sağlığı da bir imtihan olarak görür ve her durumda teslimiyet içinde olurlar. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.): *“Müminin hâli hayranlık duyulacak bir durumdur. Onun bütün işi hayırlıdır. Bu durum sadece Mümin olan bir kimse için söz konusudur. Sevindirici bir şey başına geldiğinde şükreder, bu onun için hayırlı olur. Bir zarara maruz kaldığı zaman sabreder, bu da onun için hayırlı olur.”* (Müslim, 1992: Zühd ve'r-Rakâig, 13) buyurarak sabretmenin gereğine işaret etmiştir. Ancak sabretmeden maksat, hastalığın çaresini aramadan gösterilen bir sabır değildir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) hastalıkların günahlara kefarete olacağını bildirmiştir. Hz. Âişe (r.a.)'nin bildirdiğine göre Allah Rasûlü (s.a.s.), *“Müslüman'ın ayağına bir diken batması dahi olsa, başına gelen her musibet onun için bir kefarettir.”* demiştir (el-Buhârî, 1992: Mardâ, 1.; Müslim, 1992: Kitabu'l-Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb, 14)..

Hasta ziyaretine gidildiğinde “Nasılsın?” diye sormak âdettendir. Genellikle cevap olarak; “İyiyim, Allaha şükürler olsun.” dedikten sonra rahatsızlıklardan bahsedilir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu konuda ashabına bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Câbir b. Abdillâh'ın bildirdiğine göre Allâh Rasûlü (s.a.s.) Ümmü's-Sâib'in yanına girmiş ve ona, *“Neyin var? Ey Ümmü's-Sâib!”* ya da *“Ey Ümmü'l-Müseyyeb! Titriyorsun.”* diye sormuştu. O; *“Humma. Allah onu mübarek kılmasın (Allah kahretsin.)* deyince, Allah Rasûlü (s.a.s.) *“Hummaya sövme! Muhakkak o insanoğlunun hatalarını, demirin kirini, pasını götürdüğü gibi götürür.”* diye cevap vermiştir. (Müslim, 1992: Kitâbu'l-Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb, 14). Görüldüğü gibi Allah Rasûlü (s.a.s.) karşısındaki insan hastalıktan şikâyet edip yakınına ona hastalıktan dolayı sabırsızlık göstermemesini ve isyan etmemesini tavsiye etmiştir. Hastaya sorulduğunda önce “İyiyim.” demeli, sonra rahatsızlıklarından bahsetmelidir. (İbn Ebî Şeybe, 1409: II, 445). Sonunda da mutlaka haline şükrederek Allah'tan şifa dilemelidir.

Sonuç

Baştan beri ele aldığımız hadislerde, insanı ve toplumu ilgilendiren, onun dünya ve âhiret hayatına olumlu katkılar sağlayan çok önemli prensipler olduğu görülmektedir. Bunlar toplu olarak ele alınıp düşünüldüğünde Hz. Peygamber'in toplumsal yaşama katkıları ve bu hususta evrensel tutumu görülmektedir. Bu evrensel bakış o dönemde asr-ı saadetini sonuç verdiği gibi uygulanırsa bu gün de mutlu, huzurlu ve yaşanabilir bir toplumun ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Sonuç olarak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hasta ziyareti ile ilgili rivayetlerden şunlar anlaşılmaktadır:

1. Hasta ziyareti bir ibadet olarak algılanmalı ve sadece dünyadaki pratik sonuçları için değil aynı zamanda âhiret hayatı için de önemli sonuçlarının olacağı unutulmamalıdır. Biz bunu, kaydettiğimiz hadîs-i kudsîde, (gerçekte yüce Allah'ı ziyaret etmek mümkün olmadığı hâlde) hasta ziyaretinin sanki Allah'ı ziyaret etmek gibi aktarılmasından anlıyoruz. Ayrıca hasta ziyareti oruç ibadetine benzetilmiştir. Bu benzetmenin önemli bir sebebi vardır. O da oruç ibadetinin sevap olarak karşılığının ancak Allah tarafından takdir edilebilir olmasıdır. Bu benzetmeyle âdeta, "Allah katında hasta ziyareti o kadar önemlidir ki onun karşılığını ancak Yüce Allâh takdir eder." demek istenmiştir.

2. Hz. Peygamber (s.a.s.) çok önem verdiği yedi şeyi, başka bir defasında da beş şeyi sayarken, bunların arasında hasta ziyaretini de söylemiş ve müminin mümin üzerindeki haklarından birisi olarak kabul etmiştir.

3. İslam inancına göre dua bir ibadettir. En makbul olanı bütün sebepleri devre dışı bırakarak samimi bir kalp ile Allah'a yapılanıdır. Hasta, şifanın sadece Allah'tan geleceğini, diğer tedbirlerin sadece bir vesile olduğunu yakinen hissettiği ve çaresizliğini apaçık fark ettiği için daha temiz bir gönül ile ona sığınır. Bu sebeple hastanın duası önemlidir.

4. Kaydettiğimiz hadislerdeki en dikkat çeken hususlardan birisi toplumsal huzura ve barış içinde yaşamaya katkı sağlamasıdır. Müslüman'ın öncelikle Müslüman kardeşi olmak üzere, birlikte yaşadığı insanların dinine ve milletine bakmaksızın, iyi ve kötü günlerinde onlarla ilgilenmesi, toplumdan soyutlanmış bir hayat yaşamaması önerilmiştir. Bunu Hz. Peygamber'in (s.a.s.) çevresinde yaşayan Müslüman ve gayr-i müslimlere yapmış olduğu hasta ziyaretlerinden anlamaktayız.

5. Günahkâr dahi olsa insanlar dışlanmamalı ve onlarla irtibat kurularak hak ve hakikat, fiilî ya da kavî, anlatılmaya çalışılmalıdır. Hz. Peygamber meşhur münafık Abdullah b. Übey'i hastalığında ziyaret etmiş ve onu içinde bulunduğu durumdan dolayı da uyarmıştır. Ayrıca Yahudi genci hastalandığında ziyaret etmiş ve İslam'a davet etmiştir. Hastalık zamanları insanların en duygusal anlardır. Bu vesileyle gösterilen yakınlık ilişkilerin düzelmesine ve toplumda kaynaşmaya sebep olabilir. Hz. Peygamber (s.a.s.) meşhur münafığı ziyaret ettiğinde onun olmasa da Müslüman olan oğlunun kalbini kazanmıştır. Hasta ziyareti bazen ziyaret edilen açısından fayda sağlamasa dahi etrafındaki insanlara fayda sağlayabilir. Bu da toplumsal kaynaşma ve birlikte yaşama açısından önemlidir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hadislerine toplumsal problemlerin çözümü amacıyla bakıldığında belki de birçok sorun daha kolay ve kalıcı olarak çözüme kavuşacaktır.

Kaynakça

- Abdurrezzâk, Ebû Bekir Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' el-Hımyerî es-Sân'ânî (1403). el-Musannef, (I-XI), 2. Baskı, Muhakkik: Habîburrahmân el-A'zamî, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut.
- Ahmed B. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed (1995). el-Müsned, (I-XX), Tahkik: Ahmed Muhammed Şâkir, Kâhire: Dâru'l-Hadîs.
- el-Aynî, Bedrüddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed (trs.). Umdetü'l-Kârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî, (I-XXV), Beyrut.
- el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn b. Ali b. Mûsâ (2003). Şuabu'l-İmân, (I-XIV), 1. Baskı, Riyad: Mektebetür'-Rüşd.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (1992), el-Câmiu's-Sahîh, (I-VIII), İstanbul.
- el-Buhârî (1998). el-Edebü'l-Müfred, 1. Baskı, Tahkik: Semir b. Emin ez-Züheyrî, Mektebetü'l-Meârif li'n-Neşri ve't-Tevzî' Riyad.
- Ebû Abdullah, Muhammed b. Ebi'l-Feth b. Ebi'l-Fadl el-Bâlî (2003). el-Matla' Alâ Elfâzi'l-Muğni', 1. Baskı, Tahkik: Muhmud el-Arnâvud ve Yâsin Mahmud el-Hatîb, Mektebetü's-Sevâdî li't-Tevzî'.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'âs es-Sicistânî (1992), Sünen, (I-V), İstanbul.
- el-Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed en-Nîsâbûrî (1990) el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn (I-IV), 2. Baskı, Tahkik: Mustafa Abdulkâdir Atâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Hamidullah, Muhammed (1972). İslâm Peygamberi, (I-II), İstanbul: İrfan Yayınevi,.
- Hatiboğlu, Haydar (1992). Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi, (I-X), İstanbul: Kahraman Yayınları.
- İbn Ebi'd-Dünya, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd b. Süfyan b. Gays el-Bağdâdî (1991). el-Maradu ve'l-Keffârât, 1. Baskı, Tahkik: Abdulvekil en-Nedvî, Bombay: Dâru's-Selefiyye.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe Abdullah b. Muhammed b. İbrahim (1409). el-Kitâbu'l-Musannef fi'l-Ehâdîs-i ve'l-Âsâr, (I-VII), Muhakkik: Kemal Yusuf el-Hût, 1. Baskı, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebu'l-Fadl el-Askalânî (1379). Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, (I-XIII), Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân b. Muâz b. Ma'bed el-Büstî (1993), Sahîhu İbn Hibbân (I-XVIII), 2. Baskı, Tahkik: Şuayb el-Arnâvud, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (1992). Sünen, (I-II), İstanbul.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd (tsz.), et-Tabakâtü'l-Kübrâ, (I-IX), Beyrut: Dâru Sâdir.

- Kandemir; M. Yaşar (1991). Mevzû Hadisler Menşe'i Tanıma Yolları Tenkidi, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- el-Mubârekfûrî, Ebu'l-Alâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim (tsz.). Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmii't-Tirmizî, (I-X), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- el-Münâvî, Zeynuddîn Muhammed (1356). Feydu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmii's-Sağîr, (I-VI), 1. Baskı, Mısır: Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (1992). el-Câmiu's-Sahîh, (I-III), İstanbul.
- en-Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb (1992). Sünen, (I-VIII), İstanbul.
- en-Nevevî, Ebû zekeriyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref (1392). el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. el-Haccâc, (18 cüz, 9 cilt), 2. Baskı, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Râgıb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed (1412). Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân, Tahkik: Saffân Adnan ed-Dâvudî, Dâru'l-Kalem, Beyrut: Dâru's-Şâmiyye, Dimeşk.
- Sarıçam, İbrahim (2003). Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- eş-Şâfiî, Ebû Abdillah Muhammed b. İdrîs (1400). el-Müsned, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdillah (1993). Neylü'l-Evtâr, (I-VIII), 1. Baskı, Tahkik: Isâmuddîn es-Sabâbîfî, Mısır: Dâru'l-Hadîs.
- et-Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb Ebu'l-Kâsım (1994), el-Mu'cemü'l-Kebîr, (I-XXV), 2. Baskı, Tahkik: Hamdi b. Abdulmecid es-Silefî, Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (1992), Sünen, (I-V), İstanbul.
- ez-Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzâk el-Huseynî Ebu'l-Fadl (tsz.), Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Gâmûs, (1-40 cüz), Dâru'l-Hidâye.
- ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Amr b. Ahmed (tsz.), el-Fâik fî Garîbi'l-Hadîsi ve'l-Eser, (I-IV), 2. Baskı, Tahkik: Ali Muhammed el-Becâvî Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Lübnan: Dâru'l-Ma'rife.